ta' l-Isla u ta' Bormla, iżda wkoll ta' dawk il-knejjes l-oħra li ġew wara, magħluqin fil-ħżiem tal-limiti tal-Parroċċa,—ftit anqas min-nofs il-Gżira.

Meta hu hekk, ma għandux wieħed jistagħġeb meta jara illi l-Isqfijiet ta' żmenijiet aħjar, kienu jqimu 'il din il-Knisja u jitgħaxxqu biha għal l-aħħar, u jżommuha bħala l-isbaħ ġawhra tal-mitra tagħhom: għalhekk kienu jżommu fiha t-Tron u s-Sedja fil-Kôr, bħal ma għadu wieħed jista' jara sal-lum. Monsinjur Gori Mancini, fl-Editt li ħareġ għall-Kunsagrazzjoni mar jistqarr u jgħid: *Post Cattedralem Ecclesiam dignorem sibi vindicat locum;* u għalhekk fit-13 ta' Mejju 1760, il-Kappellani kollha ta' Malta ħadu l-Pussess tal-Muzzetta u ta' l-Istola f'din il-Knisja bħala *Mamma* tal-Parroċċi kollha.

Fis-sena 1530, il-Knisja ta' S. Lawrenz, ġiet magħżula għal biex tkun il-Knisja Kunventwali ta' l-Ordni, illi damet tithenna b'dan il-privileġġ, sa kemm ġiè mibni t-Tempju ta' San Ġwann il-Belt Valletta, iżda b'daqs hekk ma tilfetx il-jedd li tibqa' mgħoddija bħala Knisja li tistħoqqilha qima magħżula. U tabilħaqq: għax is-Slaten ta' Malta, meta kienu jieħdu l-*Pusess* tat-Treġija tal-Gżira, baqgħu—sa żmien il-Gran Mastru Zundadari—jiġu l-Birgu u f'San Lawrenz jilbsu għal l-ewwel darba bil-lbies ta' l-Uffiċju, jiġifieri bil-mant, il-Kuruna u x-xettru, u hemm jieħdu l-ġurament fuq il-ktieb tal-Vangelu u fuq is-Salib, illi jibqgħu jsostnu d-drittijiet tal-Maltin. Is-Salib tal-fidda li kienu jbusu, f'dik il-ġurnata, għadu wieħed jista' jarah, fl-Awla Kapitulari.

Minn l-1574 sa l-1800—minn Mons: Duzzina, sal-Mons. Guliu Carpegna—din il-Knisja kienet il-għamara ta' l-Inkiżituri jew Delegati Apostoliċi: nies dawn għorrief u nisel ta' l-aħjar Familji ta' l-Ewropa. Biż-żejjed wieħed igħid illi minn 60 wieħed, 32 saru Kardinali u 2 minnhom—Alessandro VII u Innocenzo XII—saru Papiet. Rinaldo Corsi, Federico Borromeo, Chigi, Pignatelli, Pallavicini, Scotti, Carracciolo u oħrajn huma biż-żejjed biex jonoraw, mhux post ċkejken bħall-Birgu u l-Knisja tiegħu, iżda biex jagħmlu Epoka f'nazzjon, u jatu l-aqwa ġieħ lil l-ewwel Kattidrali tad-Dinja.

Fis-sena 1659, hedin il-Knisja kienet sejra ssir Kolleġġjata Insinji (Atti Gio Paolo De Lorenzo 26 Luglio) bil-ħidma ta' Mons. Inkiżitur Tommaso Ruffo; iżda x-xitan daħħal denbu bejn dan u l-Isqof, u kollox mar l-ura. Iżda l-istess Ruffo fi żmien l-Isqof Gori Mancini talab lill-Papa Piju VI għal biex il-qassisin ta' S. Lawrenz ikollhom il-jedd li jilbsu r-rukkett u l-muzzetta. Dan il-jedd, jaħasra, minn flok

ma sewa ta' ġid sefa deni, il-għaliex il-qassisin, hekk imlibbsin, katt ma għamlu dmirhom, biex il-Knisja jagħmluha Kolleġġjata tassew. U meta, bil-ħidma ta' Dun Lawrenz Lanzon, ġiet il-Kolleġġjata, kien tard wisq; il-għaliex hedin il-Knisja, li hi l-Mamma tal-Knejjes l-oħra, u mogħnija b'tant privileġġji, u għandha storja li tħabbatha ma' l-aqwa storji tal-Knejjes ta' l-Ewropa, fost il-Kolleġġjati hi waħda miż-żgħażagħ, u mħabba f'hekk tilfet l'anzjanità u ċediet il-lemin għal uliedha, għal dawk li ħarġu, biex ingħid hekk, mill-ġuf tagħha. Dawn huma fuq fuq it-tifkirijiet storiċi ta' din il-Knisja magħżula, illi biex wieħed igħidhom tajjeb u kif imiss, ikollu jaħli wisq iżjed wisa' milli għandi hawn. Għalhekk għal din id-darba biż-żejjed; fil-għadd li ġej nittama li ngħidilkom xi ħaġa oħra.

Kan G. M. Farrugia.

FERĦA BLA TEMMA

Ġamri kien minsub fuq il-ħajt tal-għalqa jlaqqax għuda biex jagħmel maqbad ta' moħriet. Kemm kemm jitħarrek għadda minn taħtu Sidor ta' Żebbeġ biż-żiemel tiegħu, ċeklem, ċeklem miexi warajh, rasu l-isfel, għajnejh ġamra nar u rkobbtejh jirtogħdu. "Saħħa Ġam, għandi ż-żiemel magħdur sewwa"—"Q'ed nara. Iż-żiemel ta' Doru kien immantar bħalu, il-ġimgħa l-oħra"—"Iva Ġam, x'nagħmillu?"—"Għid "Bellagħlu qasba kbira żejt imħallat bil-pitrolju"—"Saħħa Sidor". is-sew? xi ħaġa rrid nagħmillu...Saħħa Ġam"—"Saħħa Sidor".

Il-għada Ġamri lemaħ lil Sidor tiela' ħosbien minn l-isqaq bil-kappestru tal-ħabel fuq driegħu.

Wasal ħdejh u wrieh il-kappestru. "Miet iż-żiemel, qallu,—Ma tajtu ż-żejt u l-pitrolju kif wasalt u mal-lejl ibbies.—Mswietx id-duwa ta' Doru".

"Tarax, qal Ġamri,—hekk ġralu lil Doru, iż-żiemel miet wara siegħa li tah iż-żejt".

"Jien, minn għalija, iż-żiemel ta' Doru fieq."

"Le miet".

"U l-anqas għedtli l-bieraħ?"

"Int saqsejtni?"

"Le, saħħa Ġam",—"Saħħa Sidor".

Ftit titlef kliem il-bdiewa.

T. Z.